

FİKRET'İN ŞİİRİNDE 'SİYAH' İMGESİ

Dr. Mehmet TÖRENEK*

Marazi bir hassasiyet, karanlık bir melankoli, iç sıkıntısı, hayattan kaçış, hayattan nefret, hayale sığınma gibi söz grupları Servet-i Fünûn edebiyatından söz açtığımızda kullandığımız, bu edebiyat mensuplarını ifadeye tercih ettiğimiz kavramlardır. Sanat anlayışlarını, bunların dışında yeni bir yaklaşımla ele almak mümkün değildir. Ben'leri de bunların içindedir, özelemleri de, hayalleri de... Mehmet Kaplan, bu dikkatle Fikret'in şahsında dönemi ele alırken, "insanlardan kaçmak, yalnızlık arzusu, hulyâ ve rüya, onların kalemlerinin ucundan hiç eksilmeyen mevzularıdır" der.⁰

Marazi bir hassasiyet, karanlık bir melankoli, iç sıkıntısı, hayattan kaçış, hayattan nefret, hayale sığınma gibi söz grupları Servet-i Fünûn edebiyatından söz açtığımızda kullandığımız, bu edebiyat mensuplarını ifadeye tercih ettiğimiz kavramlardır. Sanat anlayışlarını, bunların dışında yeni bir yaklaşımla ele almak mümkün değildir. Ben'leri de bunların içindedir, özelemleri de, hayalleri de... Mehmet Kaplan, bu dikkatle Fikret'in şahsında dönemi ele alırken, "insanlardan kaçmak, yalnızlık arzusu, hulyâ ve rüya, onların kalemlerinin ucundan hiç eksilmeyen mevzularıdır" der.¹

Onlar edebiyatta, Cenap'ın ifadesiyle "ince sanat yaratmak", yani duyguyu ön plâna almak, onun tahlil ve tasviri ile uğraşmak emeliyle kaleme sarılırken tabiatı başvurmuş, tabiatın yardımıyla onu aksettirmeyi başarmışlardır. Fikret bir Musahabe-i edebiyye'sinde, onu kendi "mehasin" in kaynağı olarak görür: "Bizim yazıp da en güzel bulduğumuz şiirleri bize ilhâm eden tabiattır. O şiirler suda görünen akse benzer ki mutlaka haricde bir müsebbibi olur. Bazı ekâbir-i edeb bir şâirin meziyyâtı kendi beyninde tevellüd ettiğini iddia ederler. Ben bu fikirde değilim. Benim – eğer varsa- mehâsinim dağların, bayırların, güzel yüzlerin, çiçeklerindir" der.² Haliyle tabiat, realitesiyle konu olduğu gibi, hayal dünyasının dile dökülmesinde de vazgeçilmez bir kaynak olmuştur. Böylece, eserler ortaya çıkarken duygular renklenmiş, (yeşil hülya, yeşil saadet, havf-i siyah, reng-i ye's), şekillenmiş (leb-i melâl,

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Tefvik Fikret, İstanbul, Dergâh yay. 1971, s.29.

² Dil ve Edebiyat Yazıları (Haz. Doç. Dr. İsmail Parlâtır), Ankara, Türk Dil Kurumu yayını 1987, s.72.

ezhâr-ı hatırât, asmân-ı huzûz, rûbâb-ı hevesât, berk-i ümid), harekete geçmiş (mevc-i his, ümid-i mücennah, şeb-i hayâl, cûşî-i ahzân, leyle-i serair, nevm-i huzuzât), yaşayıp ölmüştür.

Özellikle renkler onların duygu dünyasını ifadede belirgin şekilde öne çıkar, eserlerinin adına bile yansır. Halit Ziya **Mai ve Siyah**'ı, iki ayrı sembol renk olarak alır. Mehmet Rauf **Siyah İnciler** der duygularını ifadeye çalıştığı mensur şiirleri için. Sonra renklerle kurulan terkipler, tamlamalar onların dilinde yepyeni bir lügat oluşturur: süt beyaz bir deniz, yeşil göl, yeşil diken, solgun eşcar, seng-i siyah-ı gaflet, saat-i semen-fam, leb-i siyeh-i şeb, yeşil taze bir emel, mevce-i sevad...vb.

Bilge Ercilasun'un belirttiği gibi, Türk edebiyatında duyguların "marazileşmesi" onlarla başlamıştır.³ Hayattan nefretin, melankolinin, bedbinliğin ifadesinde en fazla başvurulan renk ise, siyahtır. Ya renk olarak, yahut da onu çağrıştıran akşam, gece, şeb, zulmet, zalam, hâk, leyl gibi kelimeler dönem edebiyatında çok sık kullanılan simgeler olur. Biz de bu yazıda, Fikret'in şiirindeki siyahlıklara dikkat çekecek, bunun nelerin ifadesinde kullanıldığını göstermeye çalışacağız. Söyleyeceklerimiz bilinmeyen şeylerden ziyade, dikkatin bir noktada yoğunlaşması olarak değerlendirilebilir.

Mehmet Kaplan, Fikret'te görülen hüznün, melankoli ve hayattan memnun olmama halinin 1895 yılında Maarif dergisinde yayımladığı *İktirab* şiiri ile başladığını söyler.⁴ İktirab, gamlanma, kederlenme demektir. Fikret şiire, serapların önüne girdaplar açtığını, içinde var olan gizli bir ıstırapın kabir azabına eş olduğunu ifadeyle başlar. "Müdhiş, memattan bile müdhiş bu iktirâb" (Korkunç, ölümden bile korkunç bu keder) mısrası ise nakarat olarak, altı kez tekrar edilir. Bezginliğin gençliğe, melâlin muhabbete benzetildiği şiirde, şairin gönlü harap, gözleri ise yıldızlarda mezar karanlığı aramaktadır. Kâinatı cehennem çölünden farksızdır. Ölüm sabahını hasretle beklediğini, çünkü bu "iktirab"ın ölümden de müdhiş olduğunu söyler. Bu kötümserliğin temelinde yatan etken ise, şairin yaşadığı "değer değişimi"dir şüphesiz.⁵ Topluluğun diğer sanatçıları da var olan bedbinliği, başka bir şeyle izah etmek de mümkün değildir.

Böyle bir ruh hali, hayatı ister istemez çekilmez yapar; sahibini işkencelere salar; her şey keder verici, her şey acı ve ıstırap olur. Haliyle karanlık, yokluk, mezar ve ölüm bir kurtuluş olarak algılanır. Çünkü gelecek günler yine hep sıkıntı, acı, elem olacak, siyah geceler bitmeyecektir.

"Süratle geçti subh-ı şebâbı hayatımın

Hiç geçmiyor fakat şu hazîn leyle-i siyâh

³ "Edebiyatımızda Marazilik", Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara 1996, s.13.

⁴ a.g.e. s..87.

⁵ Şerif Aktaş (Prof. Dr.), Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi, Ankara, Akçağ yay. 1996, s.92.

Binlerce ankebût-ı siyeh-mest ü kec-nigâh”(I, s.132)⁶

Zelzele şiirinde de, oğlu Halûk’un dünyaya gelişini “Sen işte böyle siyâh günlerin misafirisin” mısraıyla verirken, hayatın bu tipten maddi ve manevi sıkıntılarla dolu olduğunu hatırlatmadan edemez.(III, s.20)

Ukde-i Hayat şiirinde, hayat sazının kırık telinde bazan hoşça sadalar belirse de, kaza oku o şiirin telini kırmaktadır, der. Kaza okundan kurtuluşun tek yolu ise, kaza yerinden kaçmaktır. Bu çaresizlik, yine siyah dolu bir hülyaya imkân verir:

“Bir siyah kuş gibi âmâde-i pervâz ü firâr

Bu vefâsız gecenin koynundan

Edelim gel, ebedî kalmak için bir ısrâr” (II, s.188)

“Bir siyah kuş” gibi olmak da, aynı bedbinliğin şekillendirdiği bir metafor olmalı. *İktirab* şiirinde de şair “nevha-i gurab”dan bahseder. Herhalde onlar gibi kaçıp uzaklaşmak için.. Çünkü, burada bizi hergün kucaklayan karanlıktır:

“Yattık, uyuduk, sevdik, inandık, oyalandık

Ufkun o derin sine safındaki lerziş

Hergün bizi şefkatle kucakladı: karanlık,

Bir zâir-i mechûl idi... “(II,s.190)

Perde-i Teselli şiirinde, görmeyen seksenlik bir ihtiyarla karşılaşma ve ona imrenme, şiire vücut verir. Haluk’a seslendiği *Hayat* şiirinde de, insanlığın sürdüğü hayatı siyah kelimesiyle tanımlar: “Bugün hayatı mütelsel bir ihtiyâc-ı siyâh” olan bir cemiyettir bu.(II,s.330) Bütün insanlık siyahtır artık, yüzü karadır, kirlenmiştir. *Dün Gece* şiiri, *Sis* şiiri gibi karanlığı, kirlenmişliği çağrıştıran kelimelerle, onların oluşturduğu terkiplerle örülmüştür. Beşer, yani insanlık sahilin karanlığı ile yüzünü örtmüştür. Sorar:

“Bilmem ki hangi seyyiesinden edip hicap

Zulmetle perdeler o likâ-yı siyâhını”(II,s.338)

Kahkaha-i Ye's'de ise sonbaharın inleyen rüzgârını dinler; her tarafı sarmış karanlığın kalbe acı şeyler ilham ettiğini söyleyerek bunu genelleştirir ve hayat “böyle hep korkulu rüya doludur” mısraısıyla, karanlıkla belirsizlik arasında bir ilgi kurmuş olur.(II,s.294)

Zerrişte şiirinde bu bedbinlik, kedi benzetmesiyle izah edilir:

⁶ Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri (Haz. Asım Bezirci), -I Geçmişten Gelen, -II Rûbab-ı Şikeste, -III Halûk'un Defteri, Şermin, Son Şiirler, İstanbul, Can yay. 1984. (Alıntılarda bu baskılar kullanılmış ve eserler I, II, III diye gösterilmiştir.)

“Sevdiklerimin ben

Hepsinde bu turnakları, hepsinde bu hâli,

Hepsinde bu hırçın kedi sîmâsını gördüm

Bir ömr-i cahîmin bütün ezvakını sürdürdüm.”(II,s.169)

Öyleyse şair için bu karamsarlık ters bir durum değildir. Çünkü insan ona göre, “canlı bir cîfe”, “bir yürür pıhtı”, salya, kan ve irindir. Kalbi ise, “ümîd ü hırsa câh-ı şuum”dur.(Ümit ve tutku işlerinin kuyusu)(II,s.348) Her biri “şeb-i taayyüşde/ Şeb-i siyâh-ı taayyüşde muztarib”dir. Onun için Süha’yı “bütün şu âleme” güldürür.(II,s.12) Bir sarsarın onu alıp bulutlara götürmesini ister siyahlıklardan, gerçeklerden uzaklaşmak için...

Âh O Geçen Devre-i Hayat'ta ise maziye hasret vardır. Mazi hep hasretle anılır. Fikret de o anı güz mevsimi ile, hazan benzetmesiyle alır. Yaprakların düşüşü gibi, birçok bağlar artık kopmuştur. Düşünmek istemem artık, der:

“Artık bu âlemin

Yoktur beni düşündürecek bir saâdeti

Artık muhabbeti

Görmekteyim şebîh-i siyeh-rengi mâtemin” (I,s.314)

Tahassür şiiri de benzer bir özlemi ifade eder:

“Şebâb bir şeb-i mehtâbı andırıp geçti

Bugün o leyle-i nûrun sabâh-ı tarı mıdır?”(I, s.186)

Mazi-ati ikilemi onun da, birçok şair gibi, kurtulamadığı ruh halidir. Ancak Fikret’de mazi, ömrün “dem-i bahar”ı olmasına karşılık, karanlık içindedir. Şimdi de öyle...

“Maziye atfedip nazar-ı infialimi

Görmekteyim zalâm-ı hazan içre hâlimi

.....

Eyvâh şimdi her neye baksam siyeh-reng”(I, s.446)

Bu bakış şüphesiz şairin bedbinliğiyle ilgilidir. Şiir de, şairde bedbinliğin belirgin olarak görüldüğü 1896’da yayımlanmıştır.

Kısacası bu hayatta her şey siyahtır. İnsanın yüzü kara, mazi karanlıktır. Emeller, hevesler ise “reng-i siyeh-i memat”a bürünmüştür.(I, s.444) Karanlık ölümlüğün rengidir. O çökmünce, her şeyi ölümün güçsüzlüğü, melâli sarar.(I, s.430) Gözlerin önünde canlanan emeller “bir yığın türâb-ı siyah”tır.(II, s.49) Uçuşan hayaller

“siyah-per”dir.(II,s.234) Sevgiliyi siyah renkli elbiseler içinde görünce, “baht-ı siyâh”ının somutlaştığını düşünür.(I, s.216) Öksüzlüğünü hatırlar, annesini unutuşun denizinde “siyah köpükler” üstünde yatıyor görür.(s.128) Ümitler, sevinçler, acılar, hatıralar siyah olunca, tabii ki şiir de siyah olacaktır:

“Benim de ağlayarak yazdığım şu şi’r-i siyâh,

Lebinde kariimin handelerle titreyerek

Neler, ne giryeler ölmüştür öyle titreyerek

Dudaklarında neşât u saâdetin, eyvâh!”(II, s.126)